

Středověké hrnčířské pece z Jihlavy a okolí

RICHARD ZATLOUKAL

V archeologických nálezech zaujímají dominantní pozici střepy z keramických nádob. Právě na základě jejich tvarů jsou vytvořeny celé chronologické a typologické systémy, které umožňují s větší či menší přesností datovat vrstvy, kde byla příslušná keramika nalezena. Méně pozornosti je však věnováno jejímu tvůrcům - hrnčířům, snad i z důvodu, že známe více výsledky jejich práce než vlastní výrobní proces. Tato skutečnost je dána především omezenými možnostmi archeologie, která v terénu dokáže většinou rozeznat pouze doklady hmotné povahy a zpravidla vytvořené z anorganických materiálů. Ovšem právě hrnčířství zanechává v terénu relativně dostatek archeologických pramenů. Pro svoji realizaci potřebovalo toto řemeslo vhodné suroviny, pracovní síly a odbytiště výrobků. Z hlediska lidského potenciálu a trhu se pro tuto činnost jeví jako nejvhodnější prostor právě středověké město. Hrnčířství však patří mezi řemesla, která svým dýmem, zápachem nebo jako zdroj potenciálních požárů byla vytlačována na okraj města či na předměstí. Navíc hrnčířský obor pro výrobu potřebuje velký prostor, a ten byl ve městě drahý.¹

První archeologické doklady hrnčířství v Jihlavě byly bohužel bez jakékoliv dokumentace zničeny nebo výrazně narušeny v polovině padesátých let při stavbě obvodové komunikace v prostoru mezi tzv. novým Brněnským mostem a křižovatkou s ulicí Znojenskou (dříve Malinovského). Jednalo se o blíže typologicky ani kvantitativně nespecifikované hrnčířské pece umístěné vně městských hradeb, zhruba u valu hradebního příkopu.² Důležitost nálezu podtrhuje i skutečnost, že Čajkovského ulice, která prochází městem souběžně s hradebním pásem i místem s nálezem pecí, se dříve jmenovala Hrnčířská (platea Figulorum).³

Během další etapy stavby již zmíněné obvodové komunikace v roce 1969 v prostoru mezi bývalou Brtnickou bránou (dnes křižovatka ulic Znojenské a Fibichovy) a bránou Matky Boží objevil Z. Měřínský⁴ při archeologickém dozoru asi 10 m západně od někdejšího barbakanu Brtnické brány střepiště mocné 10 - 15 cm a dlouhé kolem 2 m, šířku pro částečné narušení již nebylo možno zjistit. Keramika se nacházela ve vzdálenosti asi 0,50 - 1 m od vnitřní strany hlavní hradební zdi, v hloubce asi 3 m od původní úrovně terénu. Zlomky hrnčířského a kamnářského zboží mají jednotný ráz, působí neopotřebova-

ným dojmem, některé nesou stopy glazury i na lomech, z čehož je možno označit nalezený soubor za odpad z hrnčířské výroby použitý jako vyrovnávací vrstva při stavbě nebo rozšiřování barbakanu ve druhé čtvrtině 16. století.⁵

Na jaře roku 1993 se uskutečnil záchranný výzkum v Jihlavě v Křížové ulici č. 14 na parcelách č. 188, 198 a 190 (obr. 1), kde se měla stavět nová budova České spořitelny a.s.⁶ Jednalo se o plochu v parkánu a částečně v příhradebním pásu uvnitř města, která přímo sousedila i s bývalou nejmenší městskou bránou Křížovou. Zatímco parkán se jevil prakticky archeologicky sterilní, prostor u hlavní městské hradby byl velmi intenzivně osídlen a využíván především pro hospodářskou produkci, konkrétně i hrnčířství.

Především o tom svědčí nález ve čtverci B-C/5 (obr. 2), kde pod stavební sutí leželo souvrství propálené mazanice. Pod ní se začala objevovat kamenná konstrukce čís. 927 (obr. 3) náležející jednoprostorové hrnčířské peci, která se zřítla během výpalu, a proto její výplň v sobě zahrnovala kompletní vsádku keramiky promíchanou se zbytky mazanice kopule pece a uhlíky. Vzorky uhlíků z nespáleného topiva byly E. Opravilem⁷ určeny jako jedle bělokorá. Pec čís. 927 je oválného tvaru o rozměrech 1,80 x 1,20 m, orientovaná ve směru sever-jih (obr. 3). Její přední část s předpecní jámou je zničena sklepem čís. 921. Vlastní pec je zahlobena do podloží čís. 127 z rozpadlé navětralé dvojslídnaté žuly. Vystavěna je z kvalitní lomové žuly, méně je použito amfibolické ruly a ojediněle křídové sedimenty z okolí Kutné Hory.⁸ Kameny jsou spojovány jílem. Zevnitř je pec opatřena mazanicovým výmazem, který tvoří i její dno v nadmořské výšce 519,52 m n.m. Konstrukce se zachovala do výšky 0,80 m, šířka stěny je u dna 0,40 m, od výšky 0,30 m se zúžuje na 0,25 - 0,20 m. Dno je rovné, ploché z mazanicového výmazu. Ve středu pece stojí kamenný sokl o rozměrech 0,85 x 0,40 m orientovaný shodně s osou pece ve směru sever-jih. Je vysoký 0,25 m, široký 0,40 m a dlouhý 0,90 m, ovšem jeho severní konec, kde byl asi provázán se zdívkou pece byl ubagrován. Sokl dělí topeniště pece na dva topné kanály široké kolem 0,35 m. Na jižní straně je sokl ukončen 0,55 m od čeluseň. Tunelovitý vstupní otvor (čeluseň) je obdélný, stavěný z kamenů, široký 0,35 m, vysoký 0,43 m a 0,40 m dlouhý. Po obvodu pece vystupoval kamenný výstupek shodné výšky se středovým soklem, který kopíroval půdorys pece. Jeho šířka se pohybovala mezi 0,10 - 0,18 m. Mimořádná pozornost při preparaci byla věnována čemukoliv, co by mohlo tvořit předpokládaný rošt. Žádné fragmenty mazanice ani hliněných, popřípadě kamenných destiček nebyly nalezeny, stejně tak jako negativní otisky na soklu, které by se musely při výpalu na něm utvořit. Nic nenasvědčuje tomu, že by pec jakýkoliv rošt měla. Vsádka byla do pece ukládána vstupním a snad i komínovým otvorem, protože dochovaná výška stěn je dostatečná k tomu, aby se s jistotou mohlo konstatovat, že žádné boční otvory (šejdla) tato pec neměla. Nádoby byly ukládány dnem vzhůru, jak bylo patrné z nálezové situace. Volný prostor nad topným kanálem musel být překlenut jejich speciálním uložením, k čemuž zřejmě napomohlo pět misek nalezených zcela na dně pece pod vsádkou. Jejich průměr byl ovšem pouze kolem 16 cm a topné kanály měly skoro dvojnásobnou šířku. V rámci předběžného zpracování byl učiněn i pokus stanovit množství nádob ve vsádce. Kritériem byl počet jednotlivých dnů nádob a výsledek je následující: 73 hrnců (obr. 7/2, obr. 8), 5 misek (obr. 9/10 a 9/11), 1 konvice s třmenovým ouškem (obr. 7/1) a 1 kahánek (obr. 9/9), dohromady 80 kusů. Dna nádob jsou s podsýpkou, jedno dokonce s kruhovou značkou (obr. 9/8). Nalezená keramika je nedopálená, oranžové barvy a tepelně zdeformovaná, přesto představuje významný ucelený soubor,

zařaditelný do druhé poloviny 13. století, nejpozději na přelom 13. a 14. století,⁹ který by si v budoucnu zasloužil podrobnější zpracování.

Nejdůležitější situaci se podařilo odkrýt ve čtverci B/2 (obr. 2), kde jsou v superpozici tři objekty postavené a zaniklé v rozmezí od poloviny 13. století do počátku 14. století (obr. 4). Nejstarší osídlení prezentuje nález severovýchodního rohu zahloubené zemnice čís. 536. Byl vypreparován základový trámový věnec o rozměrech 1,60 x 1,60 m, tvořený dvěma trámcí. Trám čís. 243 ležel přes trám čís. 246. Podlaha objektu byla ve výšce 518,17 m n.m. a pokrývaly ji zetlelé zbytky desek. Vzhledem k poloze zemnice, která zřejmě zasahovala do uliční čáry, je pravděpodobné, že se jedná o nález sídlištního objektu z období kolem lokace města, zrušeného po udělení stavebního řádu Jihlavě králem Přemyslem Otakarem II. roku 1270.¹⁰ Této možnosti by odpovídala i skutečnost, že objekt nezahyněl požárem, ale byl zasypán a zplanýrován. Nad zásypem objektu čís. 536 se nacházela předpeční jáma čís. 537 náležící k hrnčářské peci čís. 925 (obr. 5), která je obdobné konstrukce jako výše popsaná pec čís. 927. Nedostupný byl tentokrát opačný konec pece (oproti peci čís. 927), který ležel pod zdí čís. 912 a zůstal nevypreparován. Pro stavbu je použito opět ruly, která převažuje nad žulou, kámen je ale méně kvalitní, především z povrchových sběrů.¹¹ Kamenná konstrukce se zachovala do výšky 1,20 m, dno bylo rovné, v nadmořské výšce 518,63 m n.m., zhotovené z mazanicových výmazů. Je pravděpodobné, že i zde byl středový sokl, ovšem ve vzdálenosti 0,50 m od tunelovitého ústí byla pec překryta zdí čís. 912 a nebylo možno rozlišit, zda předpokládaný sokl se stal součástí této zdi. Ovšem nasvědčuje tomu okolnost, že stejně jako u pece čís. 927 se po obvodu táhl ve výšce 0,30 m výstupek zdiva ve stěně. Tunelovité ústí mělo obdélníkový tvar o šířce 0,45 m a výšce 0,60 m, délka vstupu 0,38 m. Ani v tomto případě nebyly zjištěny jakékoliv náznaky bočních šejdel. Předpeční jáma oválného půdorysu ve směru sever-jih a rozměrech 1,60 x 1 m se mísovitě zahlubovala do podloží o 0,50 m. Jáma byla vyplněna velkými fragmenty i takřka celými nádobami, datovanými na přelom 13. a 14. století (tedy mladší než pec čís. 927), promíchanými s uhlíky a popelem. V topeništi nebylo nalezeno cokoli, co by mohlo být roštem. Po posledním výpalu byla vyklizena vsádka a pec čís. 925 zasypána, proto bylo její zdivo tak dobře zachováno. Částečně nad zásypem předpeční jámy byla vybudována kamenná sušárna čís. 926 sestávající z topeniště o rozměrech 1 x 1 m, 2 m dlouhého vodorovného kouřovodu a kruhového komína o vnitřní světlosti 0,45 m (obr. 4). Postavená je z nasbírané navětralé žuly a ruly, ploché překlady jsou z ruly. Sušárna měla shodnou orientaci jako pec čís. 925, tedy ve směru východ-západ, topeniště byla prakticky na stejné linii ve směru sever-jih, ale topné prostory se rozcházely na opačné strany. Obdobný objekt byl objeven i ve Mstěnicích,¹² kde byl interpretován jako sušárna obilí nebo parní lázeň. V případě nálezových okolností v Jihlavě můžeme nejspíše zamítnout funkci parních lázní a spíše se přiklonit k variantě dosud blíže nespecifikované sušárny. Další možnost poskytuje nález ze Sezimova Ústí,¹³ určený spíše jako udírna. Poblíž pece čís. 927 se nacházel objekt čís. 509 (obr. 6) prakticky shodné konstrukce jako sušárna č. 926, ale byl na západní straně zničen zdivem sklepa čís. 921 a na jižním konci zdi čís. 923. Na kamenné obdélníkové topeniště orientované ve směru východ-západ a vnitřních rozměrech 0,90 x 1,30 m kolmo navazoval ve směru sever-jih 1,20 m dlouhý kouřovod, ale skutečné ukončení neznáme. Předběžné datování na základě keramiky z výplně topeniště je konec 14. až počátek 15. století. Velice lákavá by byla interpretace objektů čís. 926 a 509 jako sušáren keramiky před výpalem, neboť

i datování všech objektů je v obdobném časovém intervalu, ovšem na základě archeologických analogií, etnografických pramenů nebo i současného hrnčířství je třeba konstatovat, že tomu tak nemůže být. Snad nejvíce se konstrukčně přibližují udírnám, známým z národopisných analogií. Do nalezení nových pramenů bude vhodnější ponechat otázku funkce podobných sušárem prozatím otevřenou. Z nálezové situace obou hrnčířských pecí, z nichž každá je jinak orientovaná, vyplývá, že se jejich stavitelé zřejmě řídili jinou zásadou, než směrem převládajících větrů.

O tom, že byl prostor u městské hradby intenzivně hospodářsky využíván, svědčí i další nálezy propálené mazanice, popelové čočky, propálená místa a především výmazý den jednoduchých pecí. Z pece čís. 535 se podařilo zachytit propálený výmaz dna vanovitěho tvaru o rozměrech 1,10 x 0,96 m, podélná osa byla orientovaná ve směru východ-západ. Dno bylo mírně zahlobbeno do podloží a datováno na přelom 13. a 14. století. Ve vrstvách ze 14. až počátku 15. století byl zachycen propálený mazanicový výmaz dna kruhové pece čís. 195 o průměru 0,70 m. Ve čtverci C/3 byla zachycena destrukce a popelovitý odpad z blíže nelokalizované pece s kamennou konstrukcí, zaniklé ve 14. století. Poměrně mělká sonda (cca 0,25 m) ve čtverci C/2 odhalila destrukci z další kamenné pece, která však z časových důvodů nebyla dokopána. Ve východní části zkoumané parcely bylo zjištěno střepiště z kamnářské produkce, vlastní pec však nalezena nebyla. Kamnářská dílna zanikla někdy do první poloviny 17. století, pravděpodobně při švédské okupaci Jihlavy, když byl přestavován hradební systém. Celý areál u hradeb je možné interpretovat jako místo, kde se soustřeďovala výroba spojená s ohněm. Sídlili zde nejen hrnčíři, ale asi i pekaři, se kterými je možné spojovat jednoduché pece čís. 535 a 195, a možná i uzenáři, pokud jsou kamenné sušárny čís. 926 a 509 udírnami.

Pokud budeme hledat stopy hrnčířské produkce v okolí Jihlavy, je znám nejbližší nále z Kostelce u Jihlavy. Zde při hloubení stavební jámy v prosinci 1953 na parcele č. 76 zachytil výkop větší množství střepového materiálu promíchaného s popelem a uhlíky. V několika případech byly koncentrace střepů ohraničeny kameny a celek připomínal větší ohniště. V září 1954 byl ze stejného staveniště hlášen nále z hrnčířské pece s keramikou.¹⁴ Pec měla téměř kruhový půdorys o rozměrech 1,80 x 1,90 m. Její obvod byl ohraničen 8 cm silnou vrstvou do červena vypáleného podložního písku se stopami po výmazu. Podél stěn byly ojedinělé opálené kameny. Dno přepažovalo několik kamenů na dvě části. Před ústím pece se zahlobovala malá kruhová předpecní jáma o průměru 0,70 m a hloubce 0,25 m vyplněná uhlíky a popelem. Pec byla zcela vyplněna nedopálenou vsádkou a překryta mazanicí ze zřícené kopule. L. Meduna se zmiňuje o nálezech „mastného“ jílu o velikosti 0,22 x 0,13 m, sloužícího jako usměřovač plamene, nebo to jsou zbytky roštu. Podle L. Meduny hrnčířská pec zanikla přímo během výpalu v 15. století. S největší pravděpodobností však bude potřeba datování přehodnotit podle novějších poznatků. Při posouzení nálezů uložených v Muzeu Vysočiny v Jihlavě jsem dospěl k názoru, že se jedná o materiál podstatně starší, typologicky porovnatelný s keramikou z pece čís. 927 z ulice Křížová 14 a tedy datovaný na konec 13. století, nejpozději pak do první poloviny 14. století. Po stránce konstrukční jsou hrnčířské pece z Jihlavy a Kostelce shodné, patří mezi tzv. přechodný typ mezi pecemi horizontálními a vertikálními. Jedná se o jednoprostorové pece s topnými kanálky, ovšem jen volně překrytými, a chybí zde pevný rošt, dělicí vytápěcí a vypalovací komoru na dvě části.¹⁵

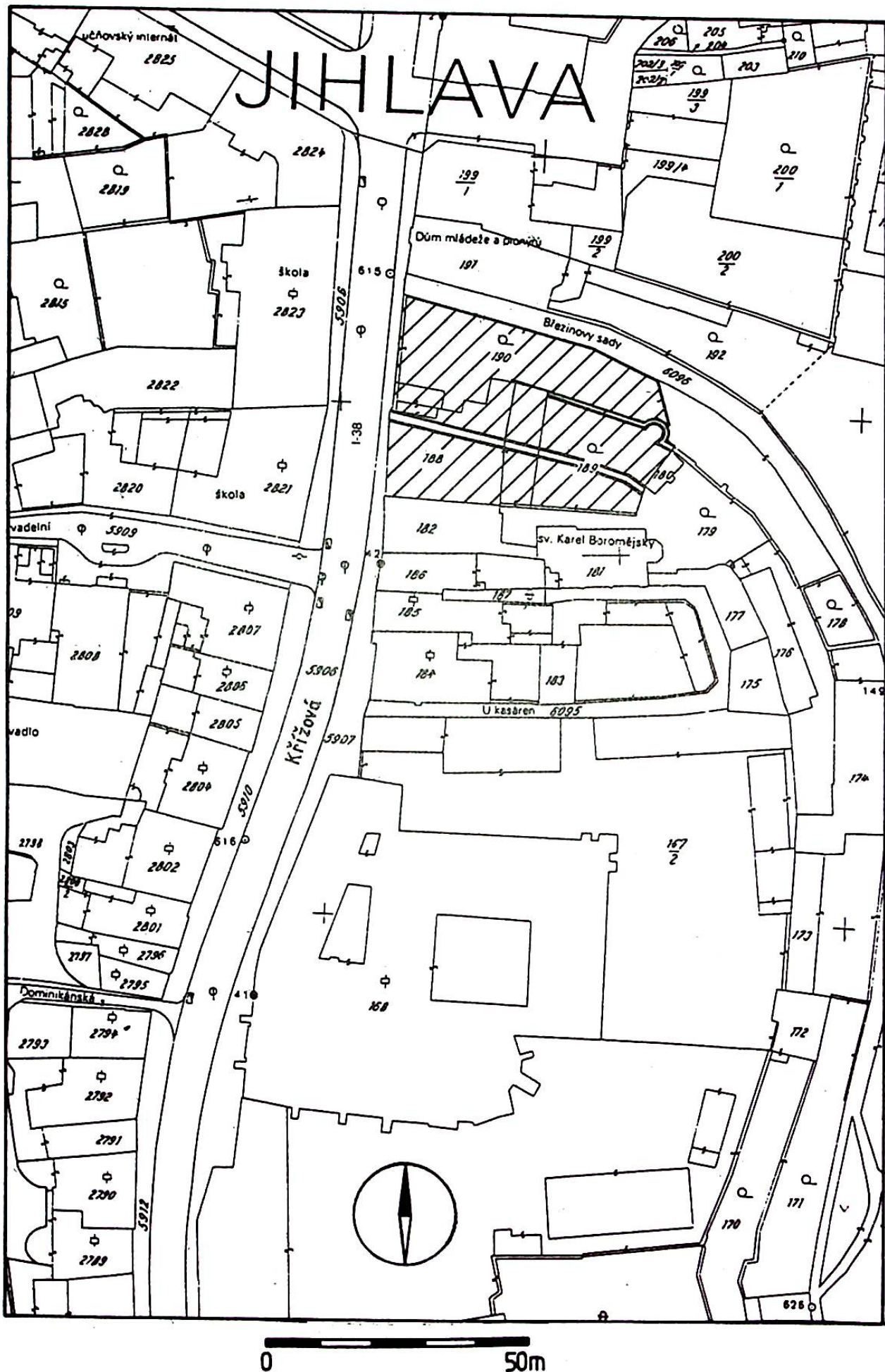
Na příkladu Jihlavy a Kostelce lze doložit rozsáhlejší hrnčířskou výrobu na vesnici, která mohla mít odbytiště na jihlavském trhu a využívala místní vydatnější surovinové zdroje (hlínu, dřevo). Jihlava se díky důlní činnosti pravděpodobně musela ve 14. století, ne-li už dříve, potýkat s nedostatkem dřeva. Zřejmě docházela i kvalitní hlína, která na území města prakticky není, a tak dílem mohla využívat zásobování hrnčinou z Kostelce. Pro tuto možnost by svědčil zánik hrnčířských pecí ve 14. století v Jihlavě v Křížové ulici. Ovšem stejně tak dobře mohlo jít o pouhé přemístění výroby do jiné části města, o čemž spíše svědčí nález nezdokumentovaných pecí z padesátých let. Jak naznačuje analýza keramiky z hradu Rokštejna, která má řadu shodných morfologických znaků s jihlavskou keramikou ze závěru 14. a části první třetiny 15. století,¹⁶ jeví se tato varianta pravděpodobnější. Pro zmíněný časový interval uvedení autoři předpokládají zásobování hradu Rokštejna keramickým zbožím hlavně z produkce jihlavských hrnčířů.¹⁷

Na základě archeologických zjištění je možno pokusit se o jistou hypotetickou rekonstrukci působení hrnčířů na Jihlavsku, přičemž východiskem jsou nálezy z poměrně izolovaných a vzdálených lokalit. V období od konce 13. do poloviny 14. století sídlili hrnčíři v příhradebním prostoru u brány Křížové. Pravděpodobně působení více faktorů, jako mohl být nedostatek surovin a ničující požár města v roce 1353, zapříčinilo krizi hrnčířství v uvedeném areálu, kde zaniká. Situace ve městě prakticky zcela zničeném požárem mohlo být do jisté míry využito v blízkém Kostelci, který ve druhé polovině 14. století přebírá alespoň zčásti zásobování Jihlavy hrnčířským zbožím. V padesátých letech 14. století snad měla kostelecká produkce dokonce dominantní postavení na jihlavském trhu, ovšem přímé důkazy dosud chybí. Postupně, jak se obnovovalo město, ožívala i řemeslná výroba. Traumatizující zážitek z požáru roku 1353 nepochybně vyvolal u jihlavských obyvatel silný odpor k potenciálním zdrojům další podobné katastrofy, a tak je důsledně vytlačili před hradby města na jižní předměstí. Nejpozději ve třetí čtvrtině 14. století je město opět obnoveno a zásobováno keramikou z více zdrojů: vlastními hrnčíři, sídlícími na jižním předměstí Jihlavy, a kosteleckou dílnou, jejíž zboží přestávalo být ve městě konkurenceschopné. Ke konci 14. století zřejmě hrnčířství v Kostelci zaniká, nebo je silně omezeno a začíná převažovat jihlavská produkce. Zdatnost nejen řemeslnou prokazují jihlavští hrnčíři také při exportu svého zboží na okolní trhy a odbytiště mají i na Rokštejně. Kamnářské střepiště z konce 16. století v prostoru u brány Křížové lze vyložit jako doklad polevující pozornosti obyvatel vůči požárům, a tak se hrnčířská výroba mohla vrátit i do areálu města. Samozřejmě, že tento pokus o rekonstrukci je spíše jen námětem pro další možný směr bádání, kterému musí předcházet zpracování nálezů z Kostelce a konec konců i z pecí v ulici Křížová č. 14. Nové poznatky by také přineslo důkladnější archeologické zmapování terénu v okolí Jihlavy s ohledem na zaniklé středověké vesnice a tvorbu hospodářského zázemí města.

POZNÁMKY

- 1 Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury I (2). Kultura každodenního života od 13. do 15. století*, Praha 1985, s. 758.
- 2 Zjištění Františka Hoffmanna; publikoval Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Archeologické nálezy z výstavby obvodové komunikace v Jihlavě*, *Vlastivědný věstník moravský XXIX*, 1977, s. 167.
- 3 František HOFFMANN, *Jihlava v husitské revoluci*, Havlíčkův Brod 1961, s. 27.

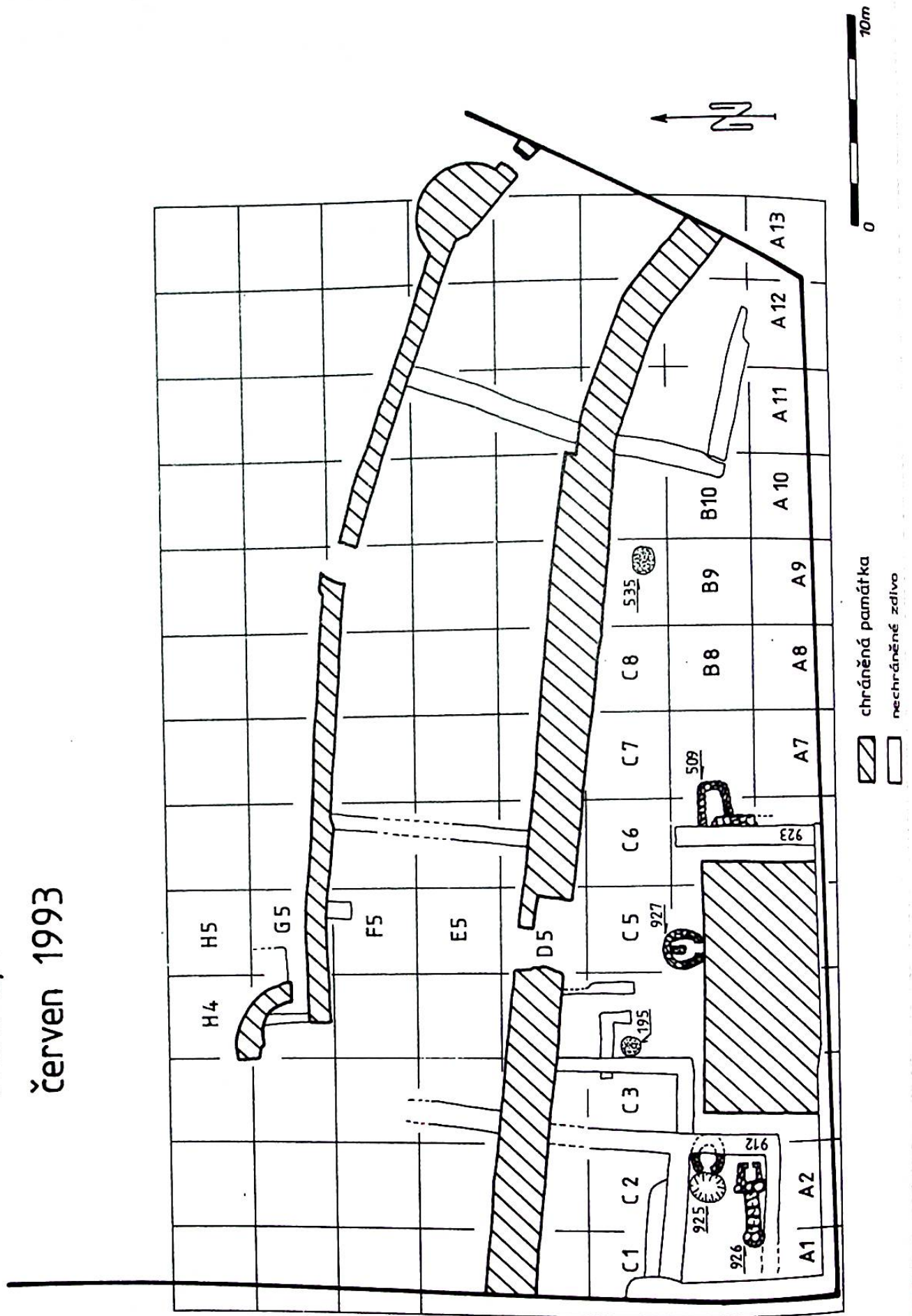
- 4 Z. MĚŘÍNSKÝ, *c.d.*, s. 167 - 167.
- 5 Tamtéž, s. 168 - 169.
- 6 Ondrej ŠEDO - Richard ZATLOUKAL, *Jihlava (okr. Jihlava), ulice Křížová 14*. In: Přehled výzkumů 1993 - 1994, Brno 1997, s. 204.
- 7 Emanuel OPRAVIL, *Zpráva o určení zuhelnatělého dřeva z lokality Jihlava, Křížová 14*, s. 58 (součást rukopisu nepublikované nálezové zprávy Ondrej ŠEDO - Richard ZATLOUKAL, *Jihlava, Křížová 14*, uložené v archivu ÚAPP Brno, č.j. 47/94, 1993).
- 8 Jaroslav DVOŘÁK, *Geologická expertíza stavebního kamene středověkých staveb v Jihlavě - Křížová 14*, s. 60 (součást rukopisu nepublikované nálezové zprávy O. ŠEDO - R. ZATLOUKAL, *Jihlava, Křížová 14*, uložené v archivu ÚAPP Brno, č.j. 47/94, 1993).
- 9 Pro datování nálezů je využito několik prací zabývajících se typologií a chronologií keramiky v okolním prostoru. Z oblasti Brněnska je to především článek Irena LOSKOTOVÁ - Rudolf PROCHÁZKA, *Keramik von Brno (Brünn) des 12./13. Jahrhunderts*, *Pravěk. Nová řada* 6, 1996 - 1997, s. 199 - 228; z regionu západního Slovenska Matej RUTTKAY, *Die Grundveränderungen in der Keramikproduktion im 12. - 14. JH. in der Westslowakei*, *Pravěk. Nová řada* 6, 1996 - 1997, s. 261 - 284. Pro Jihlavu jsou pravděpodobně nejdůležitější analogie z oblasti Dolního Rakouska publikované např. Brigitte CECH, *Mittelalterliche und frühneuzeitliche Keramik aus Tulln, Niederösterreich*, *Archaeologia Austriaca* 73, 1989, s. 167 - 221 nebo Sabine FELGENHAUER - SCHMIEDT, *Niederösterreichische Keramik des 12. und 13. Jahrhunderts*, *Pravěk. Nová řada* 6, 1996 - 1997, s. 229 - 240.
- 10 *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, sv. IV, s. 41 - 42, č. 33. Nejnovější názory historiků (např. Karel KŘESADLO, *Kapitoly z historie Jihlavy*, Jihlava 1992, s. 34 - 35) sice nepovažují zmíněné privilegium za zlom ve stavební disciplíně, tzn. přechod od chaotické počáteční zástavby k plánovitému urbanistickému rozvoji, nicméně archeologické doklady jsou v rozporu přinejmenším s generalizací rozboru textu privilegia na celé území města. Jedná se např. o situaci v ulici Divadelní (R. ZATLOUKAL, *Jihlava (okr. Jihlava), ulice Divadelní*. In: Přehled výzkumů 1993 - 1994, Brno 1997, s. 205 - 206), kde na křižovatce s ulicí Křížovou byl zjištěn zahlubovaný objekt dřevohliněné konstrukce, který také porušoval uliční linii a zanikl požárem na konci 13., nebo počátkem 14. století. Bohužel, tyto poznatky nebyly dosud šířeji publikovány.
- 11 J. DVOŘÁK, *c.d.*, s. 60.
- 12 Vladimír NEKUDA, *Mstěnice. 1. Zaniklá středověká ves. Hrádek - tvrz - dvůr - předsunutá opevnění*, Brno 1985, s. 62 - 63.
- 13 Miroslav RICHTER, *Výzkum v Sezimově Ústí v l. 1966 - 1968*, *Archeologické rozhledy* XXI, 1969, s. 770 - 771.
- 14 Ludvík MEDUNA, *Kostelec u Jihlavy*. Rukopis nepublikované nálezové zprávy uložené v archivu AÚ AV ČR v Brně, č.j. 1797/54, 1954, nestr.
- 15 Vladimír NEKUDA - Květa REICHERTOVÁ, *Středověká keramika v Čechách a na Moravě*, Brno 1968, s. 43.
- 16 Zdeněk MĚŘÍNSKÝ - Eva ZUMPFE, *Keramika z hradu Rokštejna (okr. Jihlava) a její vztahy k jihlavské a dolnorakouské keramice*, *Archaeologia historica* 19, 1994, s. 408 - 409.
- 17 Tamtéž, s. 409.

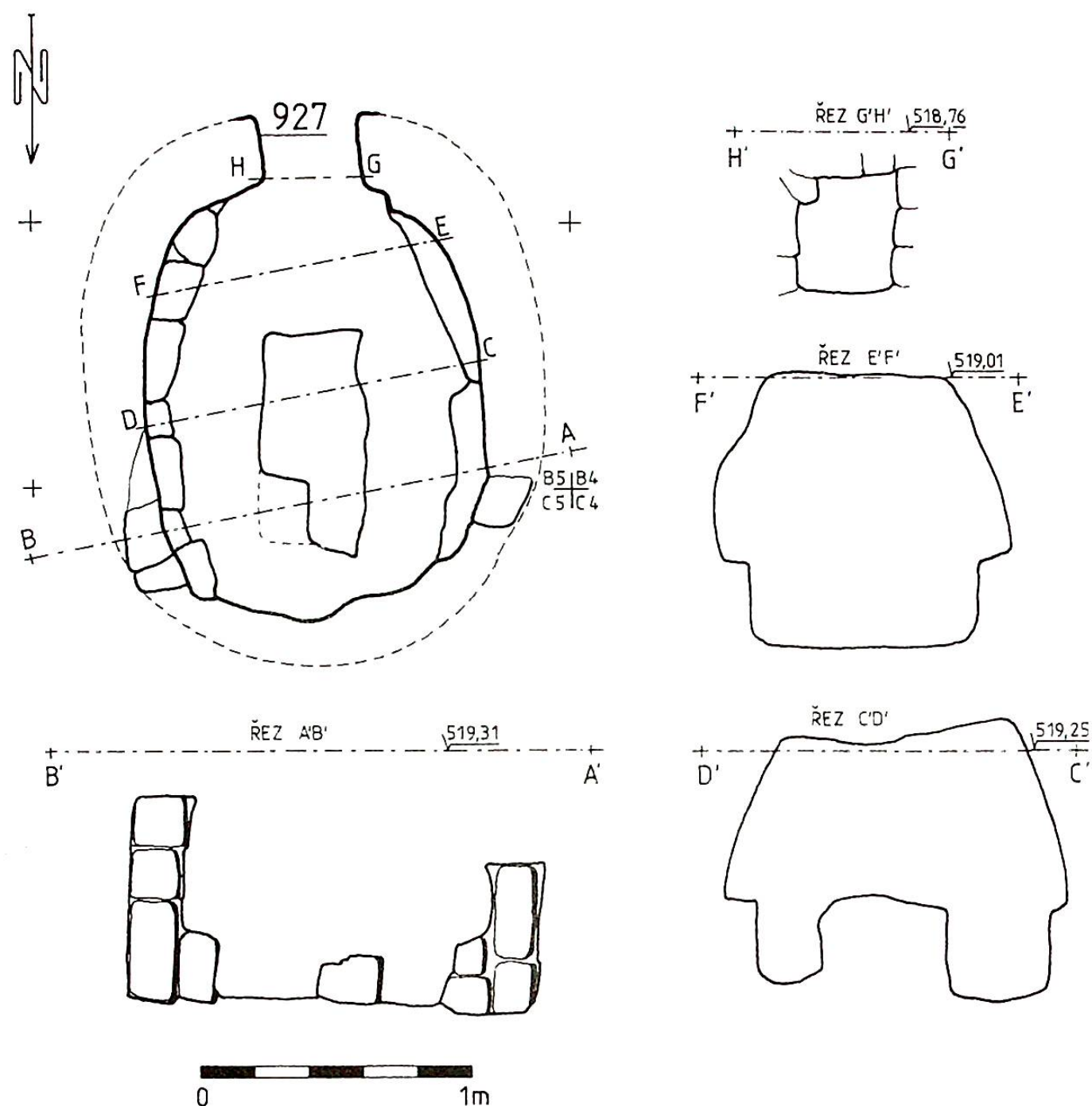
1. Poloha lokality Jihlava, ulice Křížová č. 14 v rámci městského katastru.

Jihlava, Křížová 14

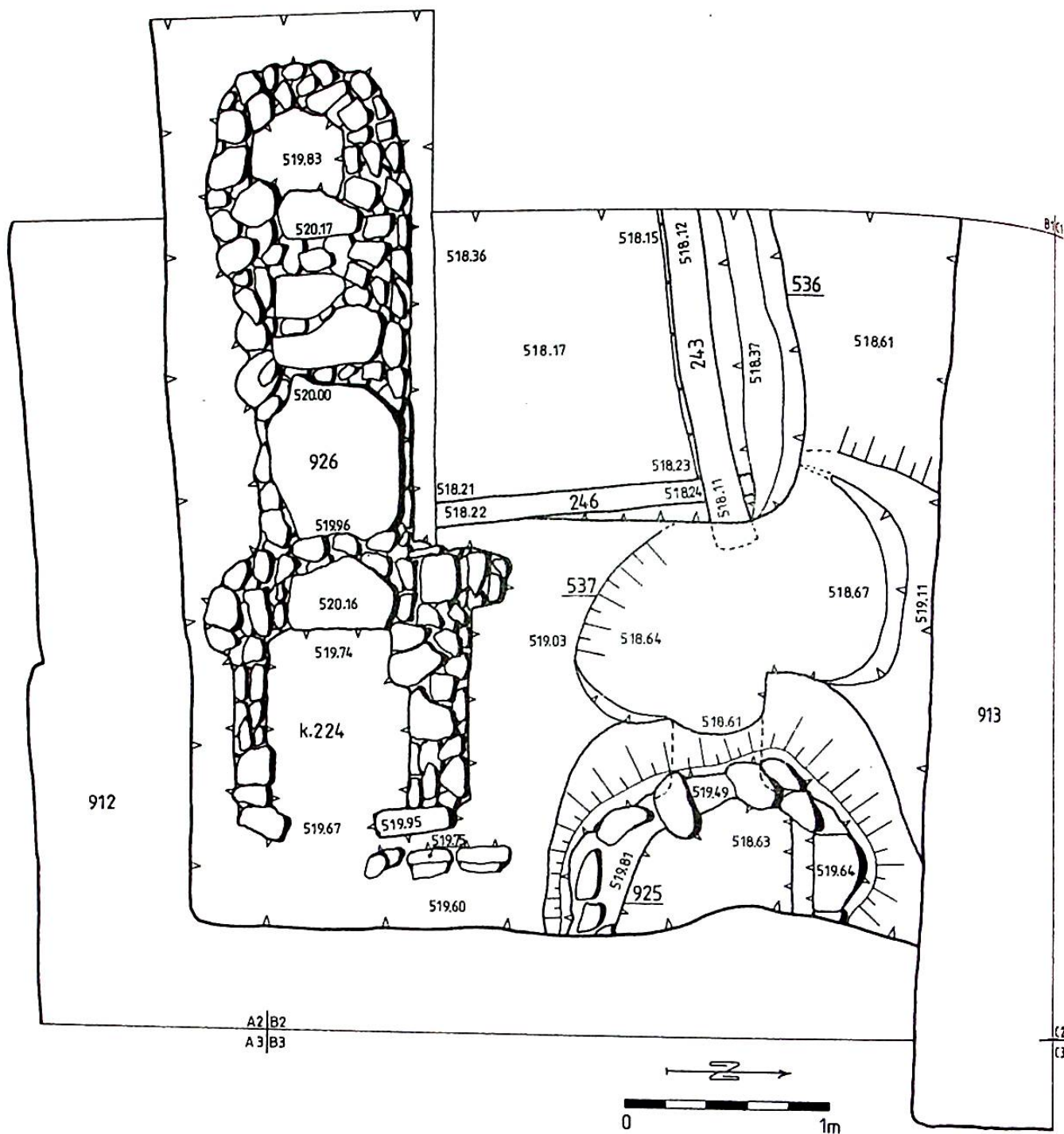
červen 1993

2. Celkový plán výzkumu v Jihlavě, ulice Křížová č. 14 s naznačenou čtvercovou sítí a polohou hlavní městské a parkánové hradby. Kreslil R. Zatloukal.

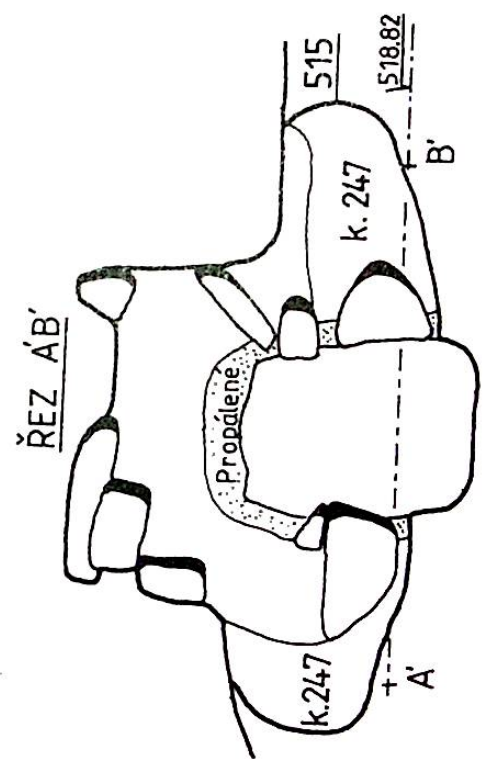
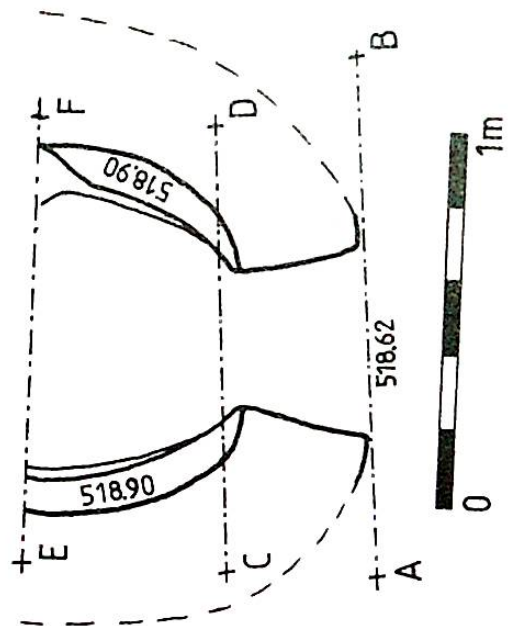
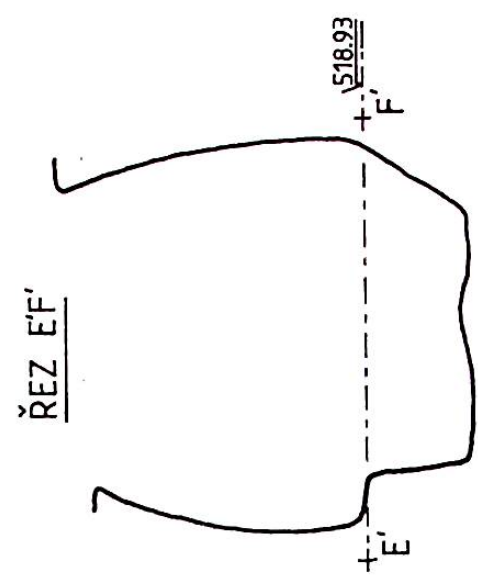
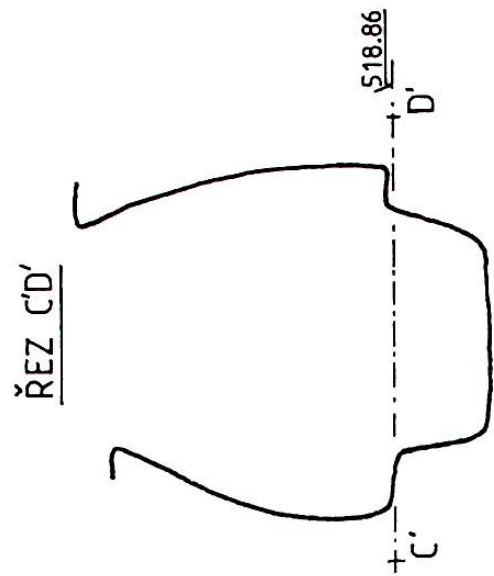

3. Jihlava, ulice Křížová č. 14; hrnčářská pec čís. 927, půdorys a řezy. Kreslil R. Zatloukal.

4. Jihlava, ulice Křížová č. 14; půdorys hrnčířské pece čís. 925, sušárny čís. 926 a rohu zemnice č. 536. Kreslil R. Zatloukal.

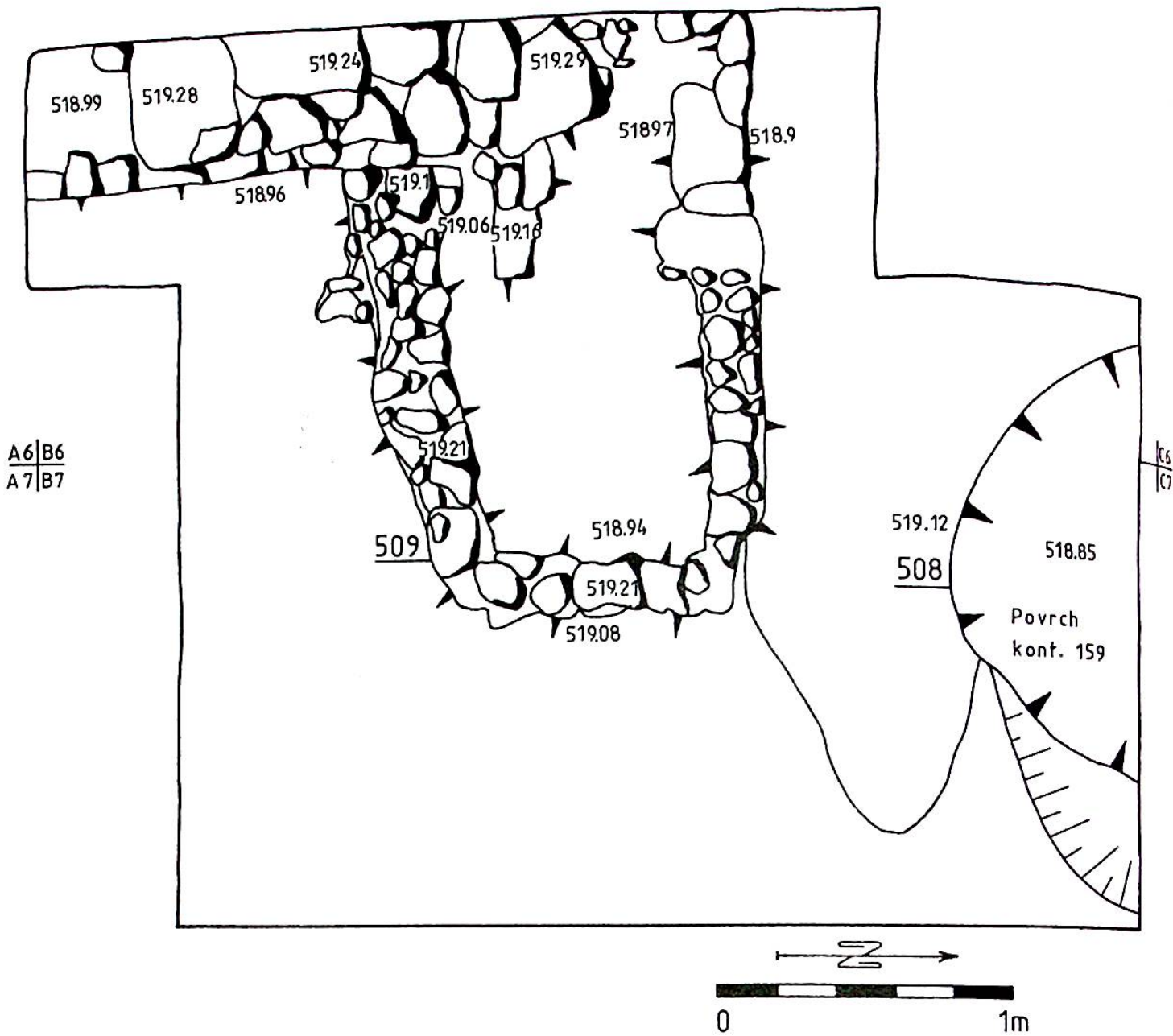
C3/B3
C2/B2

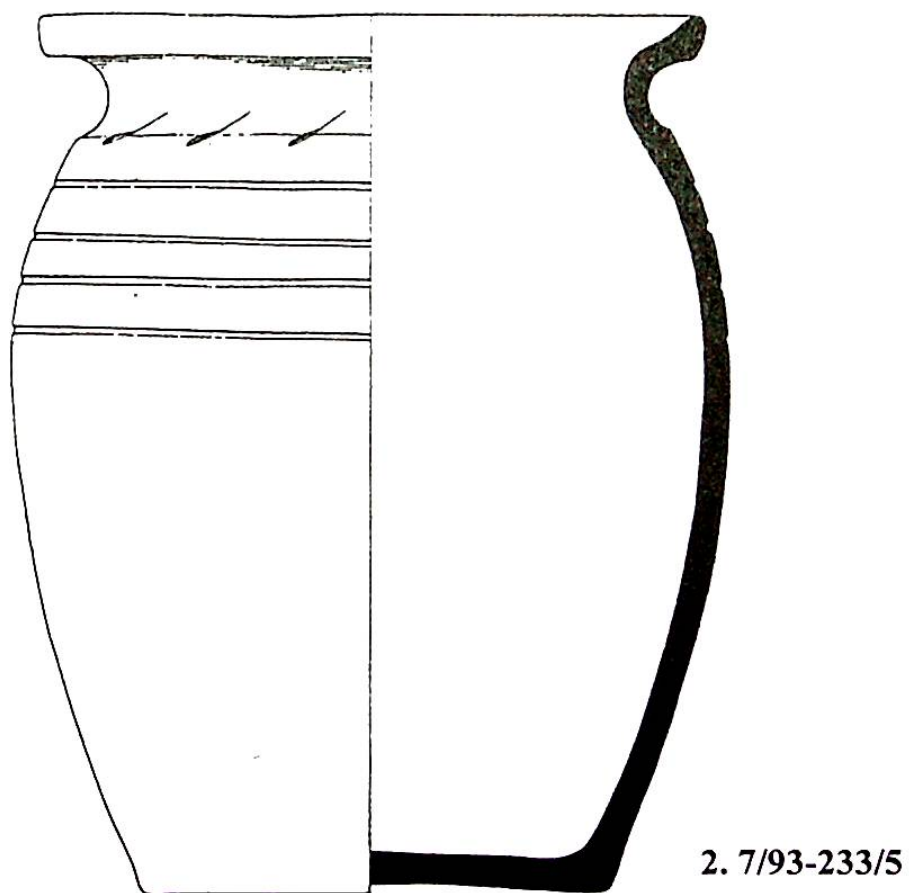
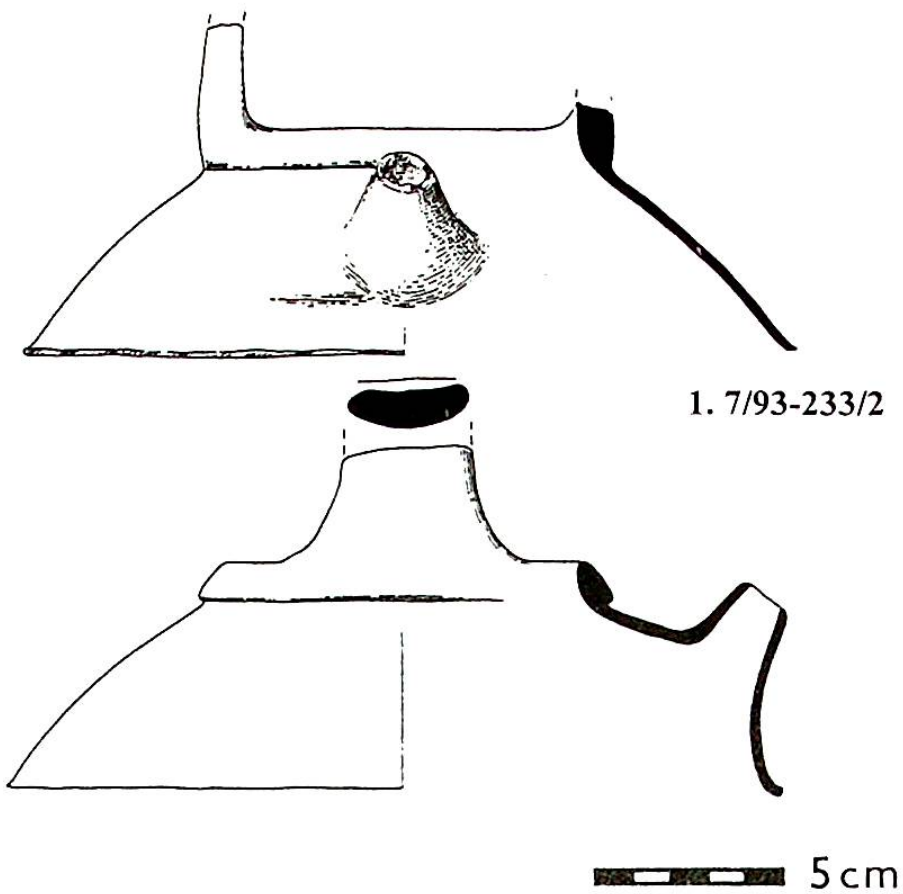
+

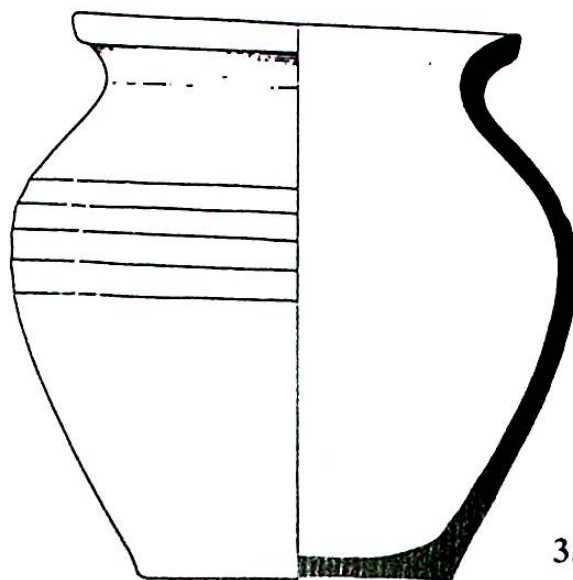
5. Jihlava, ulice Křížová č. 14; hrnčířská pec čís. 925, půdorys a řezy. Kreslil R. Zatloukal.

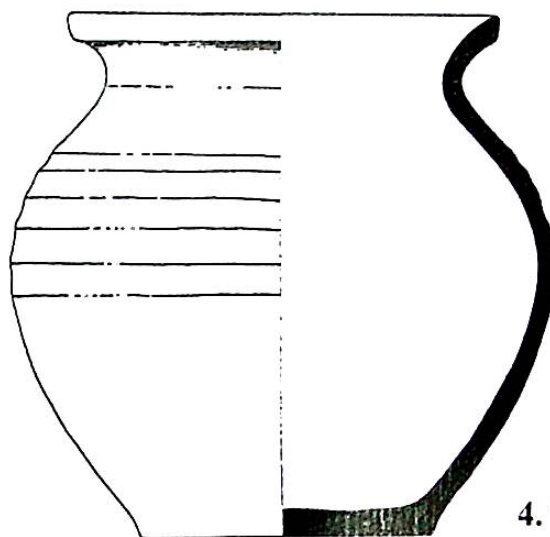
6. Jihlava, ulice Křížová č. 14; půdorys topeniště sušárny čís. 509. Kreslil R. Zatloukal.

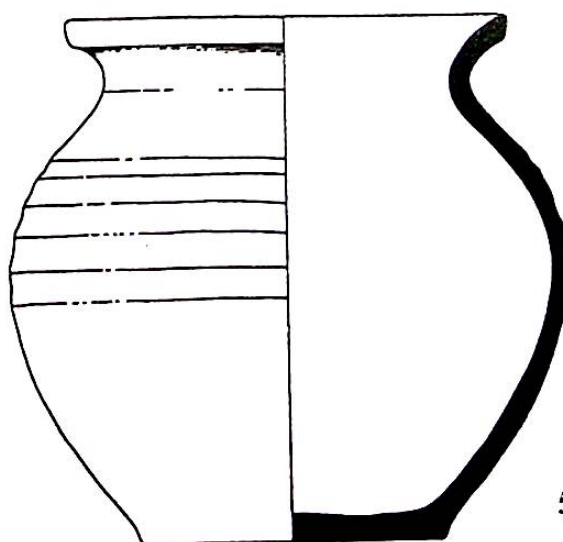
7. Jihlava, ulice Křížová č. 14; výběr keramiky z pece čís. 927 z druhé poloviny 13. století. Kreslila A. Krechlerová.

3. 7/93-233/6

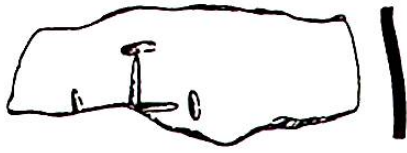
4. 7/93-233/7

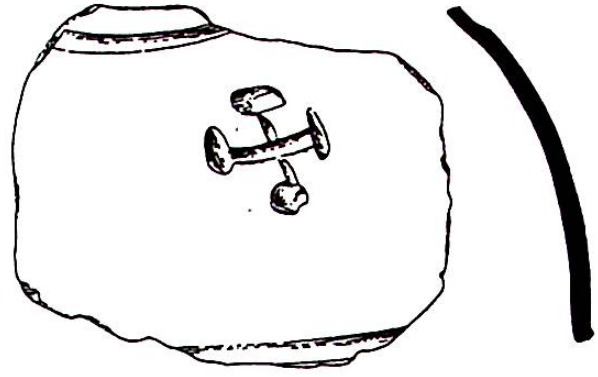
5. 7/93-233/9

5 cm

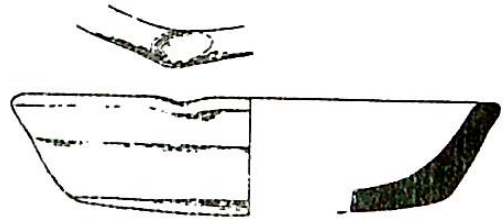
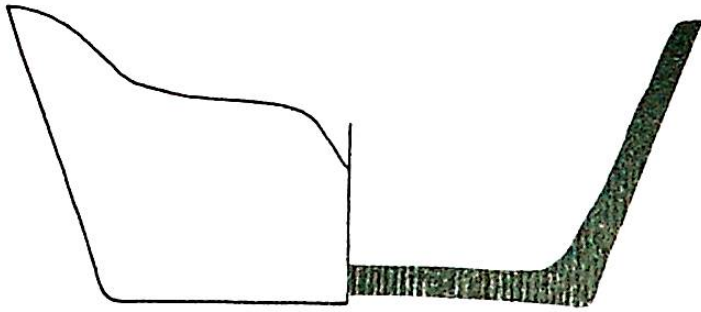
8. Jihlava, ulice Křížová č. 14; výběr keramiky z pece čís. 927 z druhé poloviny 13. století. Kreslila A. Krechlerová.

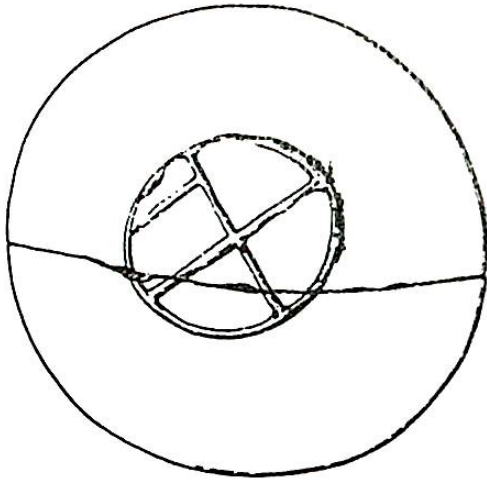
6. 7/93-233/35

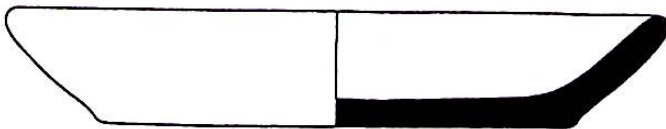
7. 7/93-233/28

9. 7/93-233/29

8. 7/93-233/20

10. 7/93-233/27

11. 7/93-233/8

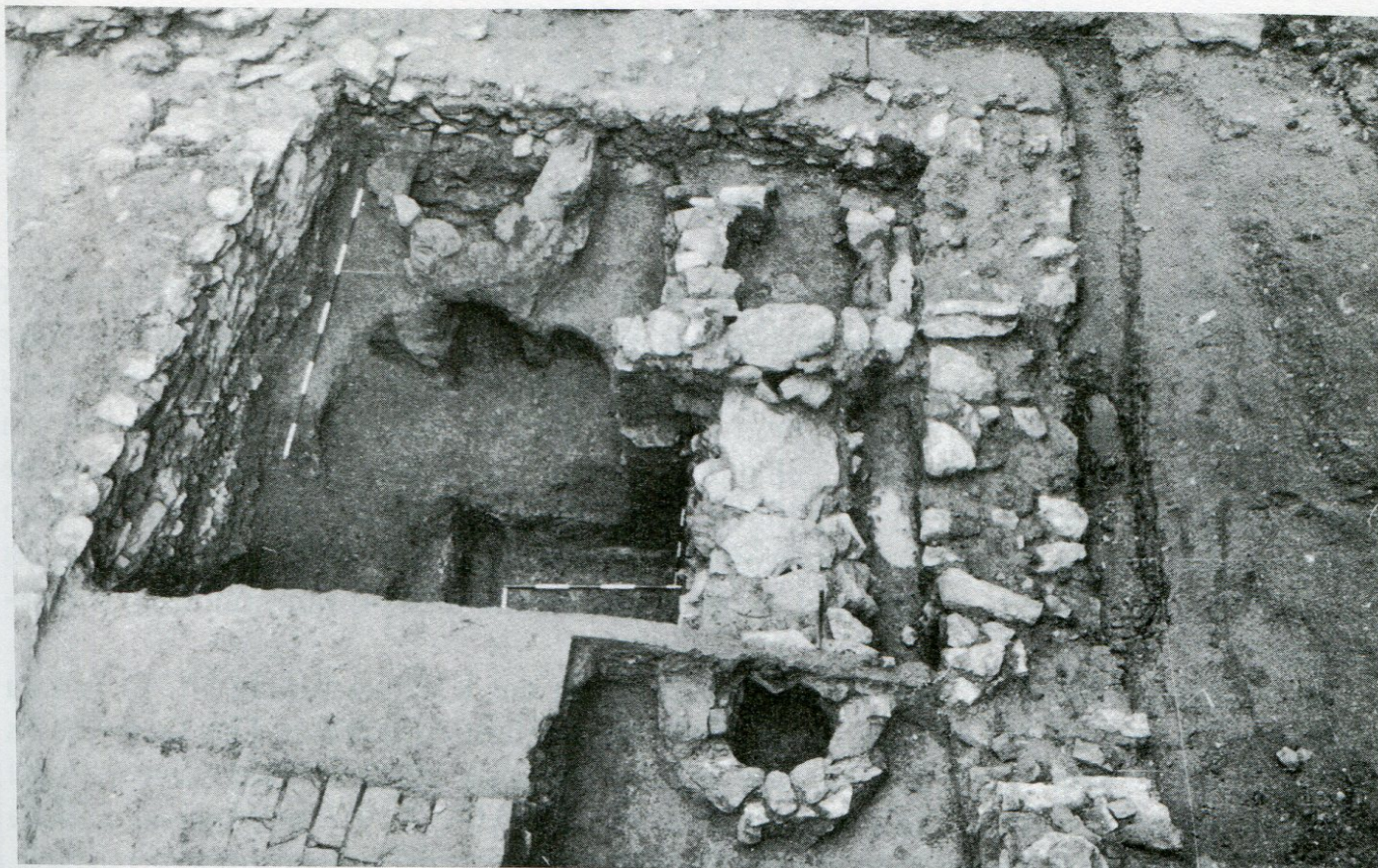
9. Jihlava, ulice Křížová č. 14; výběr keramiky z pece čis. 927 z druhé poloviny 13. století. Kreslila A. Krechlerová.

10. Jihlava, ulice Křížová č. 14; čtverec B/5 - pohled od severu, preparace hrnčářské pece čís. 927. Foto R. Zatloukal.

11. Jihlava, ulice Křížová č. 14; čtverec B/5 - pohled od severu, vyčištěná hrnčářská pec čís. 927. Foto R. Zatloukal.

12. Jihlava, Křížová č. 14; čtverec B/2 - pohled od západu na sušárnu čís. 926, pec čís. 925 a zemnici čís. 536. Foto R. Zatloukal.

13. Jihlava, ulice Křížová č. 14; čtverec B/2 - pohled od západu na hrnčířskou pec čís. 925 se vsázkovým otvorem a základové trámy zemnice čís. 526. Foto R. Zatloukal.

Mittelalterliche Töpferöfen aus Jihlava (Iglau) und seiner Umgebung

Richard Zatloukal

Erste archäologische Belege des Töpfergewerbes in Iglau wurden Mitte der fünfziger Jahre des 20. Jahrhunderts während des Baus der Umfahrungsstraße zwischen der sogenannten neuen Brünner Brücke und der Kreuzung in der Znojemská-Straße (ehemalige Malinovského-Straße) ohne jedwede Dokumentation zerstört. Es soll sich angeblich um einen Töpferofen gehandelt haben. Im Jahre 1953 wurden mehrere Töpferöfen im Dorf Kostelec u Jihlavy (Wolframs) entdeckt, von denen ein Ofen dokumentiert wurde. Er besaß einen kreisförmigen Grundriß und war um die Wende des 13. und 14. Jahrhunderts (spätestens in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts) untergegangen.

Im Frühling 1993 fand eine Rettungsgrabung in der Křížová-Straße Nr. 14 in Iglau statt (Abb. 1 und 2), bei der u.a. zwei Töpferöfen gefunden wurden. Das Gewölbe des Ofens Nr. 927 (Abb. 3, 10 und 11) war auf die Keramik gestürzt. Der Ofen war nicht wiederhergestellt worden. Die ausgegrabenen Funde (Abb. 7 - 9) kann man an das Ende des 13. Jahrhunderts (spätestens um die Wende des 13. und 14. Jahrhunderts) datieren. Der zweite Ofen (Nr. 925, Abb. 5) war teilweise von der jüngeren Mauer überdeckt und wurde nach der Beendigung seines Betriebes in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts zugeschüttet. Die Grube vor dem Ofen (Nr. 537) war in die Aufschüttung der Erdhütte (Nr. 536), die wahrscheinlich in der Gründungszeit der Stadt entstanden war, eingetieft. Die Erdhütte stammt möglicherweise aus der Mitte des 13. Jahrhunderts (Abb. 4). Nach dem Untergang des Töpferofens Nr. 925 wurde in seiner nächsten Nähe eine steinerne Darre gebaut (Nr. 926, Abb. 4). Ihre Funktion ist unklar. Sie könnte als Trockenraum für die Keramik vor dem Ausbrennen oder als Räucherkammer gedient haben. Ein ähnlicher Befund (Nr. 509, Abb. 6) konnte auch in der Nähe des Ofens Nr. 927 festgestellt werden, er wurde jedoch von den Mauern des Kellers beschädigt.

Der Raum bei der Stadtmauer wurde intensiv wirtschaftlich genutzt, das belegen z. B. Funde von ausgebranntem Mauerlehm, Aschenflecke, durchbrannte Plätze und Streichungen von Böden einfacher Öfen. Die gesamte Fläche bei der Stadtfortifikation kann man als einen Platz interpretieren, auf dem sich die Erzeugung von Waren, bei der Feuer benötigt wurde, konzentrierte. Hier siedelten nicht nur Töpfer, sondern auch Bäcker, vielleicht Fleischer und im 17. Jahrhundert Ofensetzer.

Übersetzung: David Zimola

Adresa autora:

**Richard Zatloukal, Ústav archeologické památkové péče Brno, Mendlovo náměstí 1a,
603 00 Brno**